

УДК 519.866

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-3-45>**Безхлібна А.П.**

кандидат економічних наук,
доцент кафедри туристичного,
готельного та ресторанного бізнесу
Національного університету «Запорізька політехніка»

Bezkhlibna Anastasiia

National University "Zaporozhye Polytechnic"

ПРИНЦИПИ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ У ФІЛОСОФІЇ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНОЮ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ

PRINCIPLES OF SYSTEMIC APPROACH IN THE PHILOSOPHY OF REGIONAL COMPETITIVENESS MANAGEMENT

У статті розглянуто методичні підходи до розуміння структури системного підходу до управління регіональною конкурентоспроможністю. Системний характер управління регіональною конкурентоспроможністю повинен відповідати сучасним викликам науки та техніки, прогнозним та плановим розрахункам, мати на меті вирішення не лише економічних, а й соціальних проблем регіону. Зокрема, визначено, що ключовими принципами з погляду обґрунтування ключових підходів до сталого конкурентоспроможного розвитку територіальних комплексів під час складання стратегії розвитку та моделювання економічних процесів є: принцип системності та комплексності, принцип цілісності, принцип множинності, принцип складності, принцип функціональності. Усі характеристики елементів в системі, її структури, зв'язків між параметрами системи проявляються в кінцевому підсумку у виконанні тієї чи іншої функції, що забезпечує гнучкість поведінки системи, принцип оптимізації розвитку системи, принцип інтегральності.

Ключові слова: регіональна конкурентоспроможність, методологія, принципи системного підходу, регіональне управління, філософський підхід, синергетичний ефект.

В статье рассмотрены методические подходы к пониманию структуры системного подхода к управлению региональной конкурентоспособностью. Системный характер управления региональной конкурентоспособностью должен отвечать современным вызовам науки и техники, прогнозным и плановым расчетам, иметь целью решение не только экономических, но и социальных проблем региона. В частности, определено, что ключевыми принципами с точки зрения обоснования ключевых подходов к устойчивому конкурентоспособному развитию территориальных комплексов при составлении стратегии развития и моделировании экономических процессов являются: принцип системности и комплексности, принцип целостности, принцип множественности, принцип сложности, принцип функциональности. Все характеристики элементов в системе, ее структуры, связей между параметрами системы проявляются в конечном итоге в выполнении той или иной функции, что обеспечивает гибкость системы, принцип оптимизации развития системы, принцип интегральности.

Ключевые слова: региональная конкурентоспособность, методология, принципы системного подхода, региональное управление, философский подход, синергетический эффект.

The article deals with the methodical approaches to understanding the structure of the systemic approach of regional competitiveness management. The systemic nature of regional competitiveness management should be in line with the modern challenges of science and technology, meet predictive and planned calculations, aim at solving not only economic but also social problems of the region. In particular, it is determined that the key principles from the point of view of substantiation of key approaches to sustainable competitive development of territorial complexes in developing a strategy for the development and modeling of economic processes are: the principle of systemality and integrity, the principle of integrity, the principle of plurality, the principle of complexity, the principle of functionality – all the characteristics of elements in system, its structure, links between system parameters are manifested ultimately in the performance of one or another function that provides flexibility over dinky system, the principle of optimization of the system, the principle of integral. Understanding the methodology of the system approach is necessary at the beginning of the study of any object, since the true understanding of the management of the integral characteristic of the system – in this case – the

competitiveness of the region is impossible. The development of theoretical rules, concepts, principles of management of the region as an economic system in order to increase its competitiveness, taking into account philosophical approaches, should aim not only at theoretical and methodological analysis of the region as an object of management, but also the formation of approaches to creating conditions for the creative development of intellectual potential its inhabitants. The human potential of the region is the subject of management, as it is an integral part of the organizational structures of the region's management, the consumer of services and products of the region, the producer of the corresponding gross domestic product. The system approach to competitiveness allows to take into account the synergy effect, which is determined by the property of the system as a whole to possess a set of properties that is not equal to the sum of the properties of its components (the property of the nonadditivity of the system), but is much larger. This creates favorable conditions for the development of a strategy for increasing the competitiveness of the region.

Key words: regional competitiveness, methodology, principles of system approach, regional management, philosophical approach, synergetic effect.

Постановка проблеми. Розуміння проблеми підвищення конкурентоспроможності, формування дієвих інструментів управління ресурсами регіону неможливе без застосування гносеологічного підходу (суб'єкт-об'єктного) та обґрунтування методологічних принципів. Відповідність сучасного комплексу заходів з управління конкурентоспроможністю повинна ґрунтуватися на стандартах управління територіями, соціальними системами в умовах адекватного врахування впливу глобалізаційних та інформаційних чинників на розвиток регіонів.

Традиційна гносеологічна проблематика включає в себе більш широкий соціокультурний контекст та, відповідно, більш широку систему понять [1].

Філософський складник у завданнях з економічного управління створює необхідний фундамент для формування стратегії розвитку та не може бути упущеним у будь-якому дослідженні.

Методологічні дослідження можливостей застосування законів філософії та її підходів в економіці та управлінні зустрічаються ще в роботах Платона (праця «Держава» – про теорію розвитку та формування держави) та Аристотеля (учень Платона, праці «Політика», «Афінська політія»), стверджуючи та обґрунтовуючи перші принципи системного підходу до управління.

Платон, будучи учнем Сократа, у своїй праці значну увагу приділяв механізму управління державою за допомогою ситуаційного підходу. Характеризуючи населення держави, особливе місце відводилося ієрархії станів, ділення яких відбувалося за функціями, які вони виконували (робітники, воїни, правління). «У тому-то й полягає помилка нашого часу і тому-то недооцінюють філософію, що за неї беруться не так, як вона того заслуговує», – писав Платон ще в античні часи. Проте використання саме ідей античних філософів для розроблення стратегії розвитку конкурентоспроможності регіонів дає змогу в процесі вивчення виокремити кон-

цептуальні принципи побудови системи регіонального розвитку. Переплетення філософії та економіки, соціології та політики становить найважливіший об'єкт дослідження в контексті вироблення стратегії конкурентоспроможності, оскільки, як нами було визначено раніше [2], саме поняття «конкурентоспроможність» формується на синтезі понять та категорій, що характеризують регіональний розвиток. Визначення [3] достатньо великої кількості чинників, що впливають на регіональну конкурентоспроможність, та ресурсів, необхідних для її забезпечення, становлять певний каркас невирішених завдань для забезпечення сталого розвитку територій на основі її конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження управління будь-яким об'єктом економічної системи повинно брати свій початок «на соціально-філософському рівні, на рівні таких загальнонаукових дисциплін, як системний аналіз, синергетичний підхід, і таких спеціальних дисциплін, як соціологія, економіка, психологія» [4, с. 74]. Так, специфікою сучасного філософського осмислення управління є включення управління як проблеми в людино-розмірні об'єкти постнеокласичної науки, перегляд підстав соціально-гуманітарних наук, відхід від традиційних парадигм, що зв'язують управління з виконавчою функцією влади, технологіями її здійснення, розгляд проблем керованості і прогнозування соціальних процесів у широкому соціально-культурному контексті [5]. «Для системного підходу і синергетики характерно розгляд управління як складного системного об'єкта, функціонування якого включає в себе елементи самоорганізації» [6, с. 62].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні потребує подальшого вивчення методологія системного підходу з урахуванням філософських принципів управління конкурентоспроможністю регі-

ону, у тому числі уточнення принципів, на яких базується управління інтегральними показниками регіональної економіки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення принципів системного підходу у філософії управління конкурентоспроможністю регіонів. Оскільки будь-яка стратегія формується виходячи з ключових принципів, то застосування досвіду міркувань античних філософів щодо управління державою дає змогу більш повно та ґрунтовно підійти до визначення принципів управління регіоном.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найважливішою передумовою вивчення економічних відносин є визнання їх нерозривного зв'язку з усіма іншими взаєминами в суспільстві. Із цього випливає, що, хоча економічна наука вивчає той бік суспільних відносин людей, який відображає їхню участь у суспільному виробництві, аналіз цих відносин можливий лише на основі цілісного розгляду функціонування всього соціального організму [7].

Тобто комплексний розгляд будь-якого економічного процесу не може ґрунтуватися лише на аналізі самої економіки, для цього необхідно досліджувати всю систему суспільних відносин. Цей тезис має особливий сенс під час розгляді всієї системи суспільних відносин у регіоні стосовно формування його конкурентоспроможності. Загальна взаємопрониклість, взаємозамінність ресурсів визначає багато варіантів розвитку регіональної економіки, який визначається соціальними, технологічними, інформаційними, науковими, зовнішньоекономічними чинниками тощо. Кількісно результат таких взаємовідносин повинен ураховуватися показником конкурентоспроможності.

Значну увагу теорія системи оптимального функціонування економіки приділяє питанням функціонування господарського механізму [8].

Системний характер управління регіональною конкурентоспроможністю повинен відповідати сучасним викликам науки та техніки, прогнозами та плановим розрахункам, мати на меті вирішення не лише економічних, а й соціальних проблем регіону. Використання як системного, так і програмно-цільового підходу становить основний методологічний інструментарій формування стратегії розвитку регіону, підвищення його конкурентоспроможності на основі синергетичного ефекту.

Виокремлення принципів системного підходу важливе з погляду обґрунтування ключових підходів до сталого конкурентоспроможного розвитку територіальних комплексів під час складання стратегії розвитку та моделювання економічних процесів.

1. Принцип системності та комплексності полягає у тому, що всі елементи системи повинні розглядатися в комплексі, оскільки, знаходячись у тісному зв'язку, вони впливають один на одного та їх об'єднані позитивні ефекти призводять до комплексного синергетичного ефекту. Майбутні будь-які дії в системі повинні також мати системний та комплексний характер, оскільки складний механізм системи повинен піддаватися, відповідно, системному впливу.

2. Принцип цілісності повинен виражатися у набутті цілісного ефекту під час взаємодії із системою. Про це необхідно пам'ятати під час планування результату взаємодії із системою. Як сам вплив, так і результат впливу повинні ґрунтуватися на можливості управління та коректування параметрів управління на основі цілісного принципу, на основі роботи із системою.

3. Принцип множинності описує багатоваріантність параметрів системи, на які може бути чинено вплив. Та існує багатоваріантність параметрів і багатоваріантність наслідків управління та можливостей коректування отриманих результатів.

4. Принцип складності стверджує, що система має складну організаційну структуру функціонування, складається з декількох рівнів взаємопов'язаних елементів. Прогрес розвитку системи неодмінно пов'язаний із підвищенням її складності, оскільки збільшення обсягу інформації неодмінно призводить до підвищення варіативності елементів системи, зв'язків між ними. Складність системи, що розвивається, призводить до підвищення ступеню її організації та складності її розуміння відповідно.

5. Принцип функціональності – усі характеристики елементів у системі, її структури, зв'язків між параметрами системи проявляються в кінцевому підсумку у виконанні тієї чи іншої функції, що забезпечує гнучкість поведінки системи.

6. Принцип оптимізації розвитку системи – гнучкість системи забезпечує варіативність управлінських дій із метою оптимізації функціонування системи під час виконання різних умов (під час програмування цільової функції розвитку системи).

7. Принцип інтегральності полягає в інтегральній характеристиці системи, тобто елементи настільки пов'язані між собою певним законом, що зміна впливу або перерозподіл характеристик елементів призводить до змін між пов'язаними елементами так, що інтегральний показник системи залишається незмінним.

Розуміння методології системного підходу необхідне на початку дослідження будь-якого об'єкта, оскільки істинне розуміння управління інтегральною характеристикою системи, у

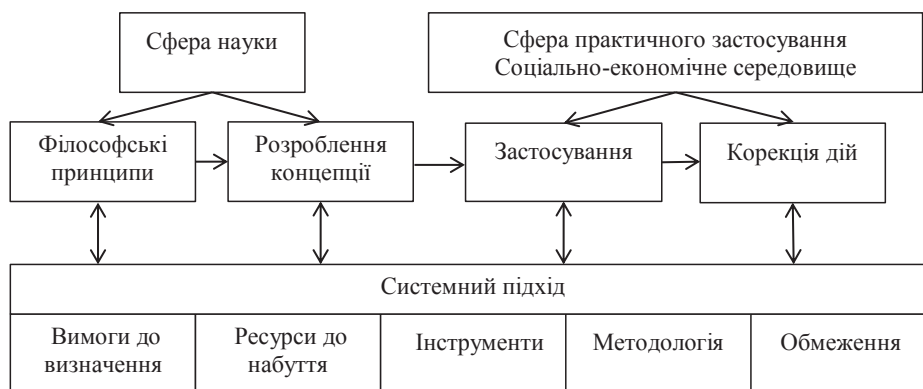

Рис. 1. Методологія системного підходу до управління регіональною конкурентоспроможністю

Джерело: розроблено автором

даному разі конкурентоспроможністю регіону, неможливе (рис. 1).

Розроблення теоретичних правил, концепцій, принципів управління регіоном як економічною системою для підвищення її конкурентоспроможності повинно мати на меті не лише теоретико-методологічний аналіз регіону як об'єкта управління, а й формування підходів до створення умов для творчого розвитку інтелектуального потенціалу його мешканців. А. Файоль писав: «Треба вміти оперувати людьми. Це важке мистецтво, яка потребує вдумливості, досвіду, рішучості і почуття міри» [9, с. 31]. «Будь-яка зміна стану є інформацією, і сама інформація завжди тягне за собою зміну стану системи» [10].

Висновки з даного дослідження. Системний підхід до конкурентоспроможності дає змогу враховувати ефект синергії. Він визначається властивістю системи як цілого володіти сукупністю властивостей, що не дорівнює сумі властивостей її компонентів (властивість неадитивності системи) [11, с. 37]. Ефект синергії полягає у тому, що «ефективність функціонування системи не дорівнює сумі ефективності функціонування її підсистем (компонентів). За налагодженої позитивної взаємодії підсистем (компонентів) досягається позитивний ефект синергії – ефект взаємодії, до отримання якого повинні прагнути управлінці» [12, с. 107]. Це створює сприятливі умови для розроблення стратегії підвищення конкурентоспроможності регіону.

Список використаних джерел:

1. Грицанов А.А., Румянцева Т.Г., Можейко М.А. История философии: энциклопедия. Минск : Книжный Дом, 2002.
2. Безхлібна А.П. Еволюція сутності формування теоретичних основ конкурентоспроможності регіону. *Бізнес Інформ*. 2017. № 5. С. 14–19.
3. Безхлібна А.П. Аналіз підходів до визначення факторів регіональної конкурентоспроможності. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38. Ч. 2. С. 19–23.
4. Тихонов А.В. Об институционализации управления в современной России. *Управленческое консультирование*. 2010. № 1. С. 59–75.
5. Тикуришвили Н.А. Современная философская и научная интерпретация управления. *Молодой ученый*. 2013. № 8. С. 499–503.
6. Хайтун С.Д. Трактровка энтропии как меры беспорядка и ее воздействие на современную научную картину мира. *Вопросы философии*. 2013. № 2. С. 62–74.
7. Беляев С.В. Системный подход к управлению экономикой региона. *Вестник Тамбовского университета. Серия «Гуманитарные науки»*. 2009. № 11(79). С. 119–123.
8. Федоренко Н.П. О разработке системы оптимального функционирования экономики. Москва, 1968.
9. Файоль А. Общее промышленное управление. Москва : Экономика, 1991. С. 374.
10. Назарчук А.В. Сетевое общество и его философское осмысление. *Вопросы философии*. 2008. № 7. С. 61–75.
11. Клековкин Л.И. Системный подход к пониманию конкурентоспособности как фактора устойчивого развития экономики. *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*. 2010. № 17 (74). С. 32–38.
12. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации : учебник ; 2-е изд., испр. и доп. Москва : Эксмо, 2005. 544 с.

References:

1. Gritsanov A.A., Rumyantseva T.G., Mozheyko M.A. (2002). Istoriya filosofii: entsiklopediya [History of philosophy: encyclopedia]. Minsk : Knizhnyiy Dom. (in Russian)
2. Bezkhlibna A.P. (2017). Evoliutsiia sutnosti formuvannia teoretichnykh osnov konkurentospromozhnosti rehionu [Evolution of the essence of forming the theoretical foundations of the region's competitiveness]. *Biznes Inform*, 5, 14–19. (in Ukrainian)
3. Bezkhlibna A.P. (2019). Analiz pidkhodiv do vyznachennia faktoriv rehionalnoi konkurentospromozhnosti [Analysis of approaches to determining the factors of regional competitiveness]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, 38, 2, 19–23. (in Ukrainian)
4. Tihonov A.V. (2010). Ob institutsionalizatsii upravleniya v sovremennoy Rossii [On the institutionalization of management in modern Russia]. *Upravlencheskoe konsultirovanie*, 1, 59–75. (in Russian)
5. Tikurishvili N.A. (2013). Sovremennaya filosofskaya i nauchnaya interpretatsiya upravleniya [Modern philosophical and scientific interpretation of management]. *Molodoy uchenyy*, 8, 499–503. (in Russian)
6. Haytun S.D. (2013). Traktovka entropii kak meryi besporyadka i ee vozdeystvie na sovremennuyu nauchnuyu kartinu mira [The treatment of entropy as a measure of disorder and its impact on the modern scientific picture of the world]. *Voprosy filosofii*, 2, 62–74. (in Russian)
7. Belyaev S.V. (2009). Sistemnyiy podhod k upravleniyu ekonomikoy regiona [A systematic approach to managing the region's economy]. *Vestnik Tambovskogo universiteta. Seriya "Gumanitarnye nauki"*, 11(79), 119–123. (in Russian)
8. Fedorenko N.P. (1968). O razrabotke sistemy optimalnogo funktsionirovaniya ekonomiki [On the development of the system of optimal functioning of the economy]. Moskva. (in Russian)
9. Fayol A. (1991). Obschee promyshlennoe upravlenie [General industrial management]. Moskva : Ekonomika. (in Russian)
10. Nazarchuk A.V. (2008). Setevoe obschestvo i ego filosofskoe osmyslenie [Network society and its philosophical understanding]. *Voprosy filosofii*, 7, 61–75. (in Russian)
11. Klekovkin L.I. (2010). Sistemnyiy podhod k ponimaniyu konkurentospособnosti kak faktora ustoychivogo razvitiya ekonomiki [A systematic approach to understanding competitiveness as a factor in the sustainable development of the economy]. *Natsionalnyie interesyi: prioritety i bezopasnost*, 17(74), 32–38. (in Russian)
12. Fathutdinov R.A. (2005). Upravlenie konkurentospособnostyu organizatsii : uchebnik [Management of competitiveness of the organization: a textbook]; 2-e izd., ispr. i dop. Moskva : Eksmo. (in Russian)